

Kentsel Mekânda Kalite Kavramı*

*The Concept of Urban Space Quality**

Mehmet İNCEOĞLU,¹ Ayfer AYTUĞ²

Özellikle son on yılda dünyadaki teknolojik, bilimsel gelişmeler paralelinde kentleşme kavramının yeniden sorgulaması ile beraber; kentlerdeki yaşanabilirlik, insanların yaşam kalitesi ve kentsel mekân kalitesinin geliştirilmesine yönelik ciddi araştırmalar yapılmakta ve bunların sonuçları araştırma raporları olarak sunulmaktadır. Kentsel mekân bir şehrin/kentin ana bütünleşme aracıdır. Kentsel mekânlar kentlilerin ya da değişik kullanıcılarının kültürel birikimlerini paylaştığı, aktardığı, tekrar öğrendiği yerlerdir. Aynı zamanda kentin tanımlanması (o kente dair imaj oluşumu) bağlamında kullanıcıların; kültürel kimlikleri, kişisel gelişimleri ve insanların birbirleriyle etkileşimleri sonucu kentli olma deneyimini elde etmesi de bu mekânlarda olmaktadır. Kentlerde ya da şehirlerde kamusal mekânla ilgili karşılaştığımız pratik ve kavramsal problemlerin birçoğu metodolojiktir. Bunun sebebi, “kamusal mekân” denildiğinde neyin anlaşıldığı ya da neyin kastedildiğinin tam olarak bilinmemesidir. Aslında bu karmaşanın anlaşılabilirliği sorunu sosyal, politik, fonksiyonel ve estetik meselelerin gelişigüzel ele alınması ile değil de bilimsel anlamda uzmanların bu konuları net bir şekilde araştırmalarıyla ilgili buldukları çözümlerin ortaya koymasıyla aşılabılır. Bu çalışmada da dünyadaki gelişmeler paralelinde, ülkemizdeki mekân kalitesi bağlamında, gerek tasarımı yeni yapılacak gerekse yeniden düzenlemesi yapılacak kentsel mekânlara (meydanlar ve sokaklar) yönelik kullanılabilir mekânsal kalite parametrelerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kentsel mekân; algı; mekân kalitesi; kentsel mekân kalitesi; meydanlar ve caddeler/sokaklarda kentsel mekân kalitesi kavramı.

*Bu makale 1. yazarın 2. yazar danışmanlığında Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü'nde gerçekleştirdiği doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

¹Anadolu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eskişehir; ²Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Mimari Tasarım Sorunları Bilim Dalı, İstanbul

Especially during the last decade, in parallel with the technological and scientific developments in the world, empirical researches have been conducted on the livability in urban spaces, people's quality of life and the development of the urban space quality, together with a general questioning of the concept of urbanization. The results of these researches are presented as research reports. Urban space is the main tool integrating a city. Urban spaces are shared by the city-dwellers and various users, and serve as the environment in which they convey and relearn cultural accumulation. Moreover, in the context of defining the urban environment (the formation of the image regarding that city), city-dwellers acquire the experience of being a city-dweller as a consequence of their cultural identities, individual development and interaction with each other in these spaces. In cities or urban places, the practical and theoretical problems experienced with respect to public spaces are mostly methodological since it is not exactly known what is meant or understood by “public spaces”. The problem of understanding this complication can be solved not by evaluating the social, political, functional, and aesthetic issues randomly, but by the experts' clear presentation of the solutions related to their research. In this study, in parallel with the developments in the world, the parameters of space quality to be used were determined for the urban spaces (squares and streets) in our country to be redesigned and renewed in the context of the quality of space.

Key words: Urban space; perception; spatial quality; urban space quality; the concept of urban space quality in squares and avenues/streets.

*This paper reveals some of the findings of 1. authors' PhD research at Yıldız Technical University, Institute of Science, supervised by 2nd author.

¹Department of Architecture, Anadolu University Faculty of Engineering and Architecture, Eskişehir; ²Department of Architecture, Yıldız Technical University, Faculty of Architecture, Istanbul, Turkey

MEGARON 2009;4(3):131-146

Başvuru tarihi: 23 Eylül 2008 (Article arrival date: September 23, 2008) - Kabul tarihi: 1 Aralık 2009 (Accepted for publication: December 1, 2009)

İletişim (Correspondence): Dr. Mehmet İnceoğlu e-posta (e-mail): mehmeti@anadolu.edu.tr, ayferaytug@gmail.com

© 2009 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2009 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Kentsel mekân tasarımı, çevre-insan etkileşiminin formüle edilmesi, kentin biçimsel yapısını ve kentsel mekânın kalitesi gibi kavramlara günümüz mimarlık literatüründe ve hayatımızın her alanında sıkça rastlanılmaktadır. Kentlerin ve kentsel mekânların kalitesini iyileştirme¹ çalışmaları da günümüzde giderek artan bir önem kazanmaktadır.

Kentlerde kentsel/kamusal mekânla ilgili karşılaştığımız pratik ve kavramsal problemlerin birçoğu metodolojiktir. Bunun sebebi “kentsel/kamusal mekân” denildiğinde neyin anlaşıldığı ya da neyin kastedildiğinin anlaşılmasının nedeni olan bu konudaki yetersiz bilgilenmedir. Aslında bu karmaşanın anlaşılabilmesi sosyal, politik, fonksiyonel ve estetik meselelerin gelişigüzel değil de bilimsel anlamda uzmanların araştırmaları ve ilgili iyi çözümlerle aşılabileceğidir.

Kentsel mekânın “kalite”sinin anlayabilmek için öncelikle kentin ve kentsel/kamusal mekân kavramlarının ne olduğunun bilinmesi bir gerekliliktir. Bununla birlikte kent-insan arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için insani ihtiyaç ve gereksinmelerinin neler olduğunu tespit edilmesinin gerekli olduğu ve bu ilişkiler paralelinde kullanıcıları tarafından; bu mekânların nasıl algılandığı da ayrı bir önem arz etmektedir.

Kentsel Mekânın Tanımı

İnsanların bina içinde, dışında birbirleriyle ve bu mekânlarla kurdukları etkileşimli ilişkiler mimari mekânı oluşturmaktadır.

Schulz,^[1] mimari mekânı içinde yaşayan kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan bir uzay parçası, bir boşluk olarak tanımlamaktadır. Mimari mekânı varoluşsal mekânın somutlaşmış hali olarak tanımlayabiliriz demektir.

Von Meiss’de^[2] mimari mekânın oluşumunu, “nesnelerin ya da sınırların birbirleriyle olan ilişkisinden ve nesnenin kendisinin bir özelliğinin olmadığını fakat sınırların tanımladığı yüzeylerden doğmuş” olarak tanımlar. Bu sınırların, hemen hemen gözlemlenebilen sınırlar olduğunu, bu sınırların hiç bölünmeyen/bozul-

mayan bir formun sürekli yüzeyleri oluşturduğunu ya da, buna zıt olarak, sadece birkaç işaret oluşturduğunu savunmaktadır.

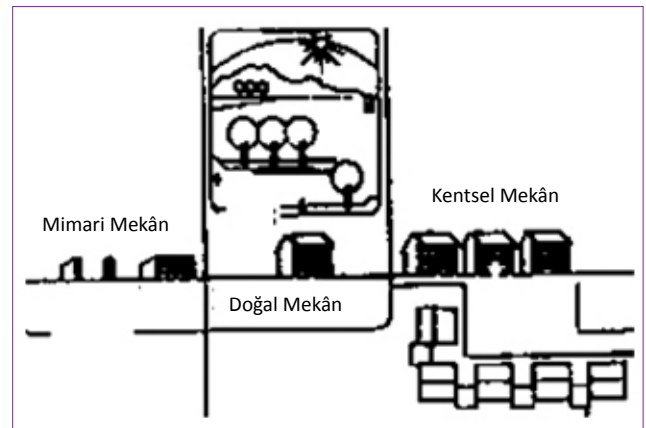
Kuban,^[3] mimari mekânın, onun biçimsel olduğu kadar insan yaşamına ilişkin özelliklerini de içermesi gerektiğini ve mekânın hareketle, ışıkla var olabileceğini bu niteliklerle beraber ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Dış mekânda yapıların birbirleriyle ve diğer öğelerle olan ilişkilerinin, yakınlıklarının oluşturduğu bu mekâna “kentsel mekân” da denilmektedir.

Madanipour,^[4] kentsel mekânı “fiziksel ve herkes tarafından erişilebilir olan bir yer; yabancıların ve yerlilerin çok az kısıtlamalarla girebildikleri, kasabalar, şehirler ve kırsal mekanların içlerinde kalan mekanlar” olarak tanımlanmıştır.

Altan,^[5] ve Joedicke,^[6] mekân ayrımı görüşünü destekleyerek; “Mekânı sınırlandıran öğelerin farklılığına göre mimari mekân ve doğal mekân ayrımı yaparız. Bu öğeler; duvarlar, tavanlar, döşemeler, sütunlar, kolonlar ve kirişler ise mimari mekândan söz ederiz. Bu öğeler; yeryüzü, gökyüzü, ufuk, çalılık, ağaçlar ve bulutlar ise doğal mekândan söz edilebilir. Mimari mekânın veya doğal mekânla birlikte mimari mekânın özel durumu olan kentsel mekânlar; sokaklar, binalar veya bunlarla birlikte yeşil mekânlar, ağaçlar vb. ile sınırlanır” demektir (Şekil 1).

Rob Krier^[8] tarafından kent; “Kent özelliğine uygun, kentsel mekânı içeren ya da onunla birlikte yapılandırılan yerleşme” olarak tanımlanır. Rob Krier “kentsel mekânı” tanımlarken, estetik olarak değerlendirilmezler ise tüm dış mekânların kentsel mekân olarak adlandırılabilceğini belirtmiştir.

Şekil 1. Mimari mekân, kentsel mekân ve doğal mekân ayrımı² (Kaynak: Usta, A., ve ark.^[7]).

¹ Kentte meydana gelen olayların ya da eylemlerin sonucunda kentsel formları, biçimleri kentlerin yapılandırıcısı olarak gören bazı güncel çalışmalarda, (ODPM, CABE, PPS, vb. meydan veya caddeler ile ilgili kalite ve kentsel mekânlarda yenileme çalışmaları) kentsel olaylar ve kentin maddesel formları arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurmaktadırlar.

² Detaylı bilgi için bakınız; Joedicke, J., (1985, 15), Space and Form in Architecture, Karl Kramer Verlag, Stuttgart; Usta, A., (1995, 104-111), Kentsel Çevre Modeli Olarak Kampus Yerleşmelerinde Dış Mekan Kaliteleri, Mimari ve kentsel çevrede kalite arayışları sempozyumu: 5,6,7 Haziran: bildiriler / İTÜ, (1995), İstanbul.

O yüzden kentsel mekânlar, değişen sosyo-ekonomik koşullara ve kentlerin kültürel dokusuna cevap verebilen “yaşayan organizmalar” Alexander,^[9] olarak da kabul edilmektedir.

Yücel,^[10] “Boşluk ve zaman içinde sınırlandırılmışlık olarak kavranan mekân” algılanabilirliğiyle doğru orantılı olarak ayırt edilebilmektedir.

Şimdiki zaman aralığında meydana gelen bu karmaşıklığı anlayabilmemiz için çevrede var olan bilgilerin, vücudumuzda bulunan tüm duyu organlarımızla deneyimlenmesi ve yorumlanması gereklidir.

Kentsel Mekânın Algılanması ve Olması Beklenen Kullanıcı Gereksinimleri

Algılama mekânda var olan etkili duruma göre ve duyu organlarına olan etkisi ile de değişebilmektedir. Bu bazen görme, bazen işitme, bazen dokunma, bazen de koku alma duyumuzun öncelik kazanmasına neden olur.

Algı, (bazen karıştırılarak “bilme” (*cognition*) olarak da değinilir) kentsel çevreyi sadece görmek ya da hissetmekten daha çok şeyle ilgilenir; uyarıcının (*Stimulus*) daha karmaşık süreci ve algılanışına da atıfta bulunur.

Bell,^[11] Ittelson’un,^[12] görüşüne katılarak algının eşzamanlı çalışan dört boyutunu belirlemiştir. Bunlar:

- Bilişsel: bilgiyi düşünmeyi, düzenlemeyi ve saklamayı içerir. Özünde, çevreyi hissetmemizi sağlar.
- Duygulanım: çevreyi algılamamızı etkileyen hislerimizi içerir- aynı şekilde çevrenin algılanışı hislerimizi etkiler.
- Yorumlayıcı: bulunduğumuz çevreden türeyen anlam ve çağrışımlarını kapsar. Bilgiyi yorumlarken, yeni tecrübe edilmiş uyarıcı (*stimuli*) ile birlikte karşılaştırmanın dört noktası için hafızamıza güveniriz.
- Değerlendirici: değerler, tercihleri ve ‘iyi’ ile ‘kötü’ kararını kapsar.

Mekân, birçok araştırmacının da belirttiği gibi hareketle algılanmaktadır. Algılamayı duyarımız aracılığıyla yaparız. Algılamayla birlikte mekânı deneyimler, yani yaşayarak herhangi bir yere veya mekâna ait biçimsel ve nesnel özelliklerini geçici belleğimize depolarız. O mekânda kalış süremize ve kullanım çeşitliliğimize göre o mekân bizde belirli anılarla, anlam kazanmaktadır. Bütün bu algılama süreci kişiye, kişinin dünya

görüşüne ve yaşadığı coğrafyadaki kültürüne göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Aytuğ,^[13] Lang ve ark.,^[14] görüşlerini irdeleyerek, algı³ teorilerinin iki ana grupta toplanabileceğini belirtmiştir. Bunlar:

1. Duyuya Dayanan Teoriler; Deneyimsellik; Rasyonalizm ve Nativizm; Geşalt Teorisi,
2. Bilgiye Dayanan Algılama Teorisi”dir.

Sonuçta bir mekâna ait verileri gözümüzle; görüş, kulağımızla; o mekânın sessel özelliklerini işitiriz; burnumuzla; o mekânın kokusal niteliklerini koklarız; bedenimizle; o mekânın fiziksel niteliklerini hissederiz. Bu algılama sonucunda öğrenilen bilgi ve deneyim daha sonra kullanılmak üzere depolanır; benzer mekân özelliklerine sahip yerlerde bu bilgi direkt olarak kullanılabilir. Ancak bilindik, tanıdık gelemeyen mekânlarda da bu bilgiyi dolaylı olarak kullanırız. Bireysel olarak elde edilen bu bilgi, bize bir yere ait çevresel niteliklerin çözümlemesinde yardımcı olmaktadır.

Kullanıcı Gereksinimleri

Carr, Rivlin, Stone, Francis:^[15] “Kentsel mekânlar, ihtiyaca cevap veren, demokratik ve anlamlı olmalıdır... İhtiyaca yanıt veren mekânlar, kullanıcıların ihtiyaçlarına hizmet edebilen ve bu şekilde tasarlanan mekânlardır. Kamusal mekânda en öncelikli ihtiyaçlar rahatlık, dinlenme, aktif/pasif katılım, keşfetme ve insani ihtiyaçlardır. Demokratik mekânlar, kullanıcı gruplarının haklarını korur. Bu haklar, tüm gruplar tarafından kullanılabilir/sahip olunur ve hem hareket etme özgürlüğü hem de geçici iddia ve sahiplik/iyelik için imkân sağlar...” demektedirler.

Pluta^[16] da, günümüz dünyasında geniş pazar ekonomisi gelişimi ve bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle bir çok insan ihtiyacı arasından üç tanesinin: fizyolojik ihtiyaçlar, yakın ilişki (*affiliation*) ve estetik ihtiyaçların insanlar için özellikle önemli olduğunu belirtmektedir. Devamlılığı olan mimari tasarım, devamlılık arz eden yerleşim planlaması ve kentsel tasarım gibi fizyolojik ihtiyaçları gidermek için gerekli araçlar ilk adım olarak görülür. Önem sırasında ikinci adım, bir yer kimliğinin oluşturulması ve vurgulanması için yakın ilişki ve estetik ihtiyaçlara ve bu ihtiyaçları gidermek için gerekli temel araçlara (kentsel mekânların şekilsel kompozisyonu) verilir.

Kentsel Mekân Yaklaşımları

Kentsel mekânlar, halkın rahatlıkla ulaşabildiği yapılaşmış ya da doğal olan her türlü çevreye tekabül etmektedir. Tüm caddeleri, meydanları, yolları, konut

³ Benzer bir sınıflama da Ertürk, S., (1984), *Mimari Mekanın Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma*, Doktora Tezi, KTÜ, Trabzon.

Şekil 2. Campo meydanı, Pubblico Sarayının karşıdan görünümü (Kaynak: Lien, B.,^[21]).

yerleşimlerinin olduğu mekânları, vatandaşlar için ticari ya da kamusal kullanımların bulunduğu parkları, açık mekânlar ve en azından gündüz halkın kamusal/özel mekânlara kısıtlanmadan girebildiği yerleri de içermektedir.

İngiltere’de, *The Urban Task Force* (Kentsel Görev Gücü)^[17] kamusal mekânlara daha stratejik bir yaklaşım için vurgu çağrısında bulunmuştur.

Kentsel mekân üzerine stratejiler geliştiren bazı araştırmacılar kentsel mekânları birçok yönden incelemiştirlerdir. Araştırmacıların, “kentsel mekân” için ortaya koyduğu görüşleri ve çalışmaları kısaca şu başlıklar altında toplanabilir:

⁴ Başarılı kentsel kamusal mekanlar yaratan faktörleri tanımlayan bazı eserler için bakınız: (Whyte,W.,H., 1980; Bentley, vd. 1985; Tibbalds, 1992; Gehl, J., 1996; Gehl ve Gemzøe 1996; DETR ve CABE 2000; Project for Public Spaces 2000; Gehl and Gemzøe 2001).

⁵ Wilkinson, özellikle Avrupa meydanlarının 2500 yıllık tarihsel gelişimini ve kentsel açık mekânların Amerika’daki gelişimini de irdelemektedir. Detaylı bilgi için bakınız: Wilkinson, F., P., (1988), *Leisure Studies*, Volume 7, Number 2, 125-143.

Kentsel açık mekânlarla ilgili olarak ayrıca bakınız; French, J., S., (1973) *Urban Green: City Parks of the Western World*, Kendall/Hunt, Dubuque, Iowa.

Bacon, E.N. (1967) *Design of Cities*, Viking, New York.

Morris, A., E., J., (1972) *History of Urban Form*, Wiley, New York.

Jellicoe, G., ve Jellicoe, S., (1975) *The Landscape of Man*, Thames and Hudson, London.

- Kentsel mekânı “**pozitif ve negatif**” mekân olarak yorumlayan çalışmalar
- Kentsel mekânı “**pitoresk**” bakımdan inceleyen çalışmalar
- Kentsel mekânı “**tipo-morfolojik**” olarak inceleyen çalışmalar
- Kentsel mekânı “**yer**” olarak inceleyen çalışmalarıdır.

Kentsel Mekân Olarak Meydanlar

Meydanlar tarihten günümüze, şehir halkının veya ziyaretçilerinin buluşma yeri, şehrin karmaşasından kopup soluklandıkları, rahatlama ve dinlenme imkânı buldukları, insanların birbirini izledikleri ve kentteki olup biten olayları paylaştıkları, kısaca çok amaçlı kullanım mekânları olmuşlardır. Günümüzde ise teknolojinin ve iletişimin gelişmesiyle birlikte bütün dünya şehirlerinde olduğu gibi araçlar tarafından yoğun trafikle işgal edilmişlerdir. Geçmişteki kullanım anlamlarını ve amaçlarını biraz yitirmişlerdir.

Moughtin,^[18] meydanın (piazzanın) “mevcut planının, varolan topografik özellikler ile yüksek önem taşıyan, koruma ve kalıcılık isteyen binalar, anıtlar, yol yapım çalışmaları ile ortaya çıkan sorunlara bulunan çözümler” sonucu şekillendiğini belirtmektedir.

Schulz,^[1] meydanı “kentsel yapının en belirgin ve göze çarpan unsuru” olarak tanımlamıştır. Açıkça sınırları belirlenmiş bir yer olduğundan, zihinde canlandırıl-

Şekil 3. Ortaköy meydanından boğaza bakış (solda), meydanda yapılan etkinlik (sağda).

Şekil 4. Ortaköy meydanında insanlar ve eylemleri (solda), meydanda yapılan etkinlik (sağda).

ması, düşünülmesi en kolay olandır ve hareket için bir hedefi temsil eder” diye belirtmiştir.

Krier^[7] meydanın; agora, forum, manastır avlusu (*cloister*), cami avlusu gibi bazı kutsal yerlerin de bu göstergeden uyarlandığını düşünür ve gelecekteki meydanlarda olabilecek gelişmeler için bu gibi sembolik örneklerin “bir model” oluşturduğunu öne sürmektedir. Genel olarak, meydan,⁵ şehrin görsel deneyiminin en üst noktasını oluşturan boyutların zıtlığı ile şekillenmiştir. Daha çok bazı topografik özelliklerin imajına katkıda bulunur (mülk dokusu, yolun devamlılığı ya da meydanın kuşatılmışlığı (Sitte^[19]; Carr, ve ark.,^[15] Alexander ve ark.,^[9] Paul Zucker, meydanı⁶ [20] “kamu-sal/ halka ait arazide bir psikolojik park yeri” olarak tanımlamıştır (Şekil 2).

Genelde meydanlar iki ana grup içinde sınıflandırılmaktadır: İşleve ve Şekle göre meydanlardır.

Meydanların İşlevi

İşlev, aktivite, bir meydanın canlılığı için hayati önem taşır ve bu sebepten ötürü de görsel çekiciliğiyle de

aynı önemde olduğu kabul görmektedir.

Vitruvius, forum’un tasarımı ile ilgili olarak yazdıklarında şöyle demektedir: “yaşayan nüfus ile orantılı olmalıdır, böylece ne kullanışlı olamayacak kadar küçük olsun, ne de düşük nüfus sebebi ile çöl gibi görünsün”. Vitruvius^[22] (Şekil 3, 4).

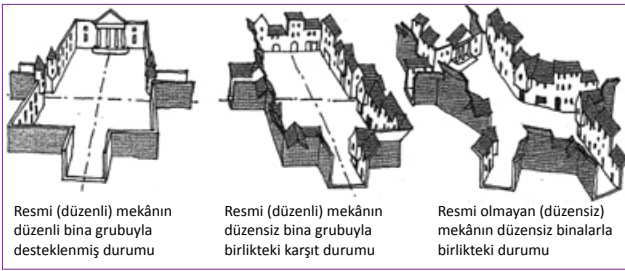
Tarihten günümüze başarılı şehir meydanları, her ne kadar bu şekilde bilinmelerine sebep olan baskın işlevlere sahip olsalar ve bu yolla sınıflandırılırsalar da, genellikle kendilerini çevreleyen binalara çeşitli kullanım imkânı sağlayabilenlerdir.

Moughtin,^[18] Akdeniz ülkelerinin kentlerindeki meydan çokluğunu ve işlevsel devamlılığını, insanların yaşayış biçimlerine, kültürüne ve estetik yargılarına bağlamaktadır.

⁶ Meydan kelimesi kök olarak platea, kelimesinden gelmektedir. Grekler “agora”, Romalılar “forum”, İtalyanlar “piazza”, İspanyollar “plaza”, Almanlar “platz”, demektir.

Şekil 5. Zucker'in,^[20] meydanlar ile ilgili yaptığı çalışmalarda belirttiği şekillerine göre meydan türlerinden örnekler (Kaynak: Carmona ve ark.,^[23]).

Şekil 6. Resmi-resmi olmayan mekân (Kaynak: EPOA^[24]).

Meydanların Şekli

Meydanların alabileceği şekilleri sınıflandırmak üzere bugüne kadar birçok girişim olmuştur.

Bunlardan çoklukla kabul gören iki teoriden birisi Paul Zucker^[18] tarafından ortaya konmuştur. Zucker meydanlar ile ilgili yaptığı çalışmalarda meydanı beş arketip olarak sınıflamıştır. Bunlar:

- Mekanın kendi içinde tutulduğu (bağımsız olduğu) kapalı meydan,
- Mekanın ana binaya yöneltildiği baskın meydan,
- Mekanın bir merkez etrafında oluşturulduğu çekirdeksel (*nuclear*) meydan,
- Daha uzun kompozisyonlar oluşturmak için birleştirilen mekânsal birimlerden oluşan gruplandırılmış meydanlar,
- Mekanın herhangi bir sınırı olmadığı şekilsiz (*amorphous*) meydanlardır.

İkincisi ise Sitte^[19] tarafından şu şekilde belirlenmiş-

tir. Sitte için, çevrili olmak bir meydan için gereken ön koşullardan birisidir ve ona göre şekilsel bazda ele alındığında meydanların sadece iki türü vardır, ya doğa ya da baskın bina tarafından belirlenme durumudur.

Sitte tarafından belirlenen iki meydan türü: **Derin ve Geniş** tip olarak belirtilmiştir.

Sitte⁷ meydanın derin mi yoksa geniş mi olduğunun “genellikle gözlemci bütün plana hükmeden büyük binanın karşısında durduğu zaman belli olur” demektedir.

Carmona ve ark.^[23] da EPOA'nın,^[24] (*Essex Planning Officers Association*, 1997) kentsel mekânlar için belirlediği görüşe katılarak; kentsel mekânları iki tür olarak sınıflamışlardır. “Sokaklar ve meydanlar **“resmi”** veya **“resmi olmayan”** şeklinde nitelendirilebilir (Şekil 5, 6).

Meydanlarda Kuşatılmışlık

Mekânsal anlamda bu kuşatılmışlık kavramı meydanın her şeyden daha önde olan niteliği olup çevrili olma hissini yaratmaktadır. Mekânın bu şekilde çevrelenmesi bir “yer duygusunun”⁸ en saf şekilde ifade edilidir. İşte bu mekânda, kentin dışarıda kalan farklılaşmamış karmaşası içinden bir mimari üslup⁹ oluşturulur.

Kentsel mekânda duvarların tasarımında kullanılabilecek açık tercihlerin zenginliği üzerinde duran Rob Krier,^[7] bu konu üzerinde çalışmalar yapmıştır. Örnek olarak verdiği birçok durumda, çevrelenmişlik hissinin nasıl kaybolduğu üzerinedir. Birçok araştırmacının ortak olarak paylaştıkları fikir çevrelenmişlik hissi için en ideal durum iki boyutlu düzlemdir (Tablo 1).

Meydanı çevreleyen binaların çatı hattının durumu, çevreleyen binaların yüksekliğinin mekanın büyüklüğü ile oranı, üç boyutlu modellemenin derecesi, birleştirici bir mimari temanın var olması veya olmaması durumu ve mekanın genel olarak bakıldığında ortaya çıkan şekli bunları etkileyen etmenler arasında sayılabilir.

⁷ Moughtin, C., (2003) Sitte'nin görüşlerini değerlendirirken, “hem şekilsiz (*amorphous*) meydanın hem de kendi tanımladığı içeriğin dışında kalan merkezi nesnenin etrafında oluşturulan alanın pek bir değeri yoktur. Gruplandırılmış meydanlar öte yandan Sitte için büyük önem taşırlar. Ancak bunlar, onun için genel bir form olarak görülmemekle birlikte onları daha çok meydanları birbirleriyle ve şehir dokusu ile genel olarak ilişkilendirmek için kullanılan basit bir yol olarak kabul eder” demektedir.

⁸ Bakınız Norberg-Schulz, Christian (1980). *Genius Loci: Toward a Phenomenology of Architecture*.

⁹ Moughtin bu durumu; “meydan bir dış odadır ve oda ile beraber, çevrelenme özelliğini paylaşır. Meydanda çevrelenmeyi oluştururken dikkat edilecek püf nokta köşelerinin ele alınış biçimidir. Genel olarak, bir meydanın köşeleri ne kadar açık olursa çevrelenmişlik hissi o kadar az olur, ne kadar yapılı ve bütünlüklü olursa da çevrelenmişlik hissi o kadar büyük olur” demektedir. Bu değerlendirmelere benzer olarak Von Meiss, (1990), Ashihara, Y., (1970, 1983) tarafından da yapılmıştır.

Tablo 1. Bir açık mekanın yüksekliğinin genişliğine oranı. (Kaynak: Trieb^[25])

Oran	Meydanın Mekânsal Niteliği
1:1	Duvarın uzunluğunun ancak yarısı gözüktür, meydan bir binanın ön bahçesi olarak kullanılabilir.
1:2	Duvarın bütün yüksekliği gözüktür, meydan çevrilidir ve dar bir açık mekan gibi dar hissedilir.
1:3	Duvarın tamamı görünümün sadece bir kısmıdır, geri kalanı gökyüzünün bir parçasıdır. Açık mekan artık tam olarak çevrili değildir. Bu, açık mekan için en uygun durumdur.
1:6	Duvar ve gökyüzü arasındaki ilişki tersine dönmüştür, açık mekan çok geniş hissedilir.

Bir meydanın tasarımında önemli olan şey, oran ve ayrıntılarının (materyal, süs vs.) yanı sıra çevrili mekan derecesidir. Çevrili mekan, mekâna açık caddelerin hizasına aittir, duvarları oluşturan binaların yüksekliği ve duvarların özelliği gibi.

Trieb, açık mekânın uzunluğuyla genişliği arasındaki ilişkiyi inceledikten sonra sonuçları aşağıdaki tabloda göstermiştir (Hörmann/Trieb,^[25]). En çok kullanılan oran 1:3 ile 1:6 arasındadır.

Ancak, bu oranlar “yer”in şartlarından bağımsız değildir. İklim, gelenekler ve insanların davranışı, her bölgedeki açık mekanlar için en uygun oranı belirlemektedir.

Zucker’in,^[20] öne sürdüğü, meydanlar için ideal tip “... belli dönemlere veya mimari akımlara bağlı kalmadan, Hellenistik ve Roma dönemlerinde mümkün olabilecek en mükemmel formdadır. Daha sonra tekrar onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda ortaya çıkar”. Bu tip meydanlara örnek olarak Paris’te bulunan Place des Voges, ve Priene’de bulunan Agora gösterilebilir.

¹⁰ Spreiregen’e göre (1965, 75), bir meydanın minimum genişliği saçaklardan 45o bir açı ile belirlenir. Yani meydan etrafındaki binalar, ya binaların kendi yüksekliğinin iki katı kadar bir mesafede ya da 27o bir açıdan bakmak gerekmektedir.

¹¹ Görsellik: Biz bir başka ortama taşınacak da, daha önce yaşadığımız ortam hala hatıramızda olduğundan “Ardıl Görünüm” işe karışır. Bunun önemi şudur: bir yaya şehrin içinden geçerek sabit bir hızla yürüse de, şehrin görünümü pek çok sarsıntı ve ani açığa çıkmalarla hatıramıza gelir. İşte buna “Ardıl Görünüm” denir.(Cullen, 1976:9)

Mekân: İnsanın, ortamdaki konumuna tepkisidir. Cullen “Burada” ve “Orada” olmak arasındaki farkı vurgular. Bu fark, kişinin bir mekânın içinde veya dışında olması veya o mekâna girip çıkmasıyla ortaya çıkar.

İçerik: Bu nokta şehirlerin dokusuyla ilgilidir; şehrin rengi, dokusu, ölçüsü, sitili, karakteri, kişiliği, benzersizliği vb. Şehrin dokusu, mimari stilleri ve planın çeşitli rastlantıları açısından birbirinden farklı dönemlerin bir kanıtıdır, çünkü pek çok şehir eski temellere dayalıdır.

Meydanlarda Baskınlık

Zucker’e,^[20] göre baskın meydan “bir bağımsız yapı veya gruplandırılmış binalara bakmak üzere yönlendirilmiş bir açık mekandır ki diğer etrafında bulunan bütün yapılar bu mekân ile ilişkilendirilmiştir”.

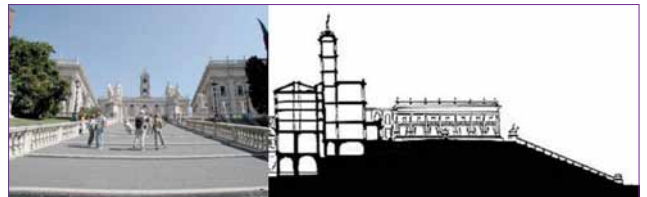
Bacon,^[26] Piazza del Campidoglio için şunu belirtmektedir: “etrafını çevreleyen incelikte tasarlanmış basamakların üç boyutlu çıkıntısı yanı sıra, oval şekil olmadan ve onun iki boyutlu yıldız şeklinde döşenme modeli olmadan, tasarımda bütünlüğü ve tutarlılığı yakalamak mümkün olmazdı” (Şekil 7).

Meydanlarda Bağlantılık

Zucker,^[20] bu temayı alarak Barok tarzda tasarlanan sarayların birbirine bağlantılı olarak takip eden odalar arasındaki ilişkiye değinir: “ilk oda sizi ikinciye hazırlar, ikinci üçüncüye vs., kendi mimari önemimin ötesinde her oda zincirin anlamlı bir halkasındaki bağlantı gibidir” demektedir.

Genelde araştırmacılar çevreyi görsel açıdan ele alırlar. Gordon Cullen bu işleyişin nasıl olduğunu algılamada ve çevreyi anlamada üç yol^[11] önermektedir. Bunlar: Görsellik, mekân ve içerik açısından çevreyi anlamaktır.

Son 15 yıldır kentsel mekânlar, tekrar gündeme ta-

Şekil 7. Üstteki ve ortadaki resim Campidoglio meydanının bir görünümü, alttaki resim Cordonata'nın görünümü ve meydanın kesit olarak görünümü (Kaynak: Lien, B.,^[21]).

şınmış ve araştırmacılar tarafından her yönüyle inceleme devam edilmektedir. Literatürde ve bilimsel yayınlar anlamında da hatırı sayılır bir artış gözlenmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde de eski kentsel mekânlar ya yeniden bakım onarımı yapılmakta ya da kentlere yeni kentsel kamusal mekânlar inşa¹² edilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler olarak nitelenen Avustralya’da, Almanya’da, Amerika’da, İngiltere vb. gibi ülkelerde son beş yıldır politik anlamda kentsel mekânların başarısı, kalitesi gibi kavramları sorgulanmakta ve bunun için ciddi çalışma raporları hazırlanmaktadır.

Kalite Kavramı ve Kentsel Mekânda Kalite Parametreleri

Kalite kavramı kullanıldığı bilim mekanları (Ekonomi, Sağlık,¹³ Eğitim, Mimarlık vb.) ya da konuya (Üretim, Kentsel Mekân, Okul vb.) göre farklı ve değişik algılanabilen çok katmanlı, boyutludur.

Burt’un,^[27] tanımına göre daha geniş anlamda kalite:

Kalite, ihtiyaçların karşılanmasına imkân veren toplam özelliklerdir. Bunlar, bireysel özelliklerle de ilişkilidir. Bu ilişkilerin bina içinde veya dışında da tümleşik ve dengeli olması gerekmektedir.

Juran,^{14 [28]} kaliteyi, bir ürün veya hizmetin belirlenen veya olabilecek ihtiyaçları karşılama kabiliyetine dayanan özelliklerin toplamı olarak tanımlamaktadır. Kalite yapısal özellikler takımının şartları yerine getirme derecesi ve kullanıma uygunluktur.

Birçok araştırmacı tarafından yapılmış çalışmalarda, dünyadaki gelişmeler doğrultusunda, makro ve mikro düzeyde tüm organizasyonların gelişim yaklaşımlarında kaliteyi hedef olarak belirlemelerinin kaçınılmaz olduğundan söz edilmektedir.

Bu hızlı değişim, gelişim sürecinde “üretilen ürün ve hizmetlerdeki çeşitlilik, uluslararası ticarete liberalleş-

me, ticari sınırların yok olması, yeni rekabet koşulları”¹⁵ da kalite olgusunun ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Mimarlıkta Kalite Kavramı ve Mekânsal Kalite Teorileri

Mimarlıkta kaliteyi kullanıcıların ihtiyaçlarının tatminine bağlı bir kavramdır diyebiliriz. Örneğin iklimsel olarak tatmin edici olmayan bir bina kullanıcı için uygun değildir. Yüksek kültürel bir değer bir yapının yararlılık derecesini yükseltebilir. Bir inşa edilen mekânın kaynakları (yer, yapı ve materyaller) etkili bir şekilde kullanıldığı zaman, bina etkili ve verimli bir şekilde düzenlendiği zaman, sadece işlevseldir. Daha geniş anlamda, bir binanın işlevsel kalitesi onun istenen aktivitelere ne kadar uygun düzeyde destek sunduğu, hoş bir içsel iklim yarattığı, pozitif, sembolik ya da kültürel anlam taşıdığı ve akabinde uygun ekonomik katkı ve uygun fiyat (performans oranı) sağladığı ile tanımlanabilir. (Bunları ne dereceye kadar yaptığı ise onun kalite tanımıdır.)

Hall,^[29] proksemiks teorisiyle, izleyiciye olan uzaklığa göre mekânın farklı bir kullanım çeşitliliği oluşturduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak kullanılan mekânın sadece boyutlarını tanımlayan ölçümler, bize herhangi bir mekânın görünür niteliklerini elde etmemize ve mekânsal davranışlarla ilgili birtakım ipuçlarına ulaşmamıza yardımcı olabileceğidir.

Appleton,^[30] “olasılık ve koruma” teorisiyle insanların düz mekânlardaki (yerleşim mekanları içinde; kentsel mekânlar gibi) evrimine dayalı olarak, onlara çeşitli sığınaklar sunabilen ve aynı zamanda diğer mekânlara bakma imkânı tanıyan çevreleri tercih ettiğini iddia etmiştir.

Savunulabilir mekân teorisiyle de Newman,^[31] olasılıkların tek bir yönde genişlediğini, böylece açık mekânlardaki asimetriklerin önemli olabileceğini belirtmiştir (Şekil 8).

Kaplan ve ark.,^[33] ortaya koyduğu “gizem” teorisi ile çevre kaynaklı davranışsal ve duygusal tepkilerin bu yönde yapılan çalışmalar ilerledikçe; elde edilen yeni bilgilerle mekan kalitesini daha farklı boyutta geliştirebileceğini söyleyebiliriz.

Appleyard,^[34] yerleşim mekanlarındaki yaşam kalitesini ve trafik ve ulaşımın onların üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu çalışmadan bir cadde ile ilgili beş önemli özellik ortaya koymuştur: suç işlenmesine karşı emniyetli; temiz, çöpsüz görüntü; uygun; trafik sıkışıklığından yoksun; çocuklar için iyi; yol boyu satın alınabilir konutların mevcut olması gibi özelliklerdir.

Lynch,^[35] “iyi şehir yapısı” için beş kategori veya teo-

¹² Avrupa şehirlerinde kamusal mekanın şekillendirilmesi ve yenilenmesinin en ilginç örnekleri: Berlin’deki Potsdamer Platz (1991-1998), Rotterdam’daki Schouwburgplein (1997), Strasburg’daki Place Kléber (1993), Paris’teki Champs - Élysées’in yenilenmesi (1992), St. Pölten, Avusturya’daki Rathausplatz St. Pölten (1995-1997), Kopenhak’taki Sankt Hans Torv (1993), Bergen’deki Ole Bulls Plass (1993) ve daha birçokları yapılamaktadır ve yenilenmektedir. Kaynak: Pluta, K., 2003 IFHP 47TH WORLD CONGRESS “Cities & Markets” Vienna.

¹³ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız Ergenoğlu, S., A., (2006), Sağlık Kurumlarının İyileştiren Hastane Anlayışı ve Akreditasyon Bağlamında Tasarımı ve Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, YTÜ, İstanbul.

¹⁴ Juran, J.M., (1974), Quality Control Handbook, McGraw-Hill, New York, Third Edition.

¹⁵ Halicioğlu, (2005, 28-31) Bina Tasarım ve Yapım Alanında Kalite Olgusunun Tanımlanması ve Kalite Geliştirme Yaklaşımları: <http://www.izmimod.org.tr/egemim/55/28-31.pdf>.

ri belirlemiştir. Bu teoriler şunlardır: canlılık (sağlıklı bir çevre), hissiyat (mekân veya kimlik hissi), uyuma (bir yerin adapte olabilmeye yeteneği), erişim (insanlara, aktivitelere, kaynaklara, mekânlara, bilgiye), ve kontroldür (çevrenin sorumluluk içinde kontrolü).

1970 ve 1980'lerin sonunda, o zamanlar Oxford Teknik Okulu olarak bilinen takım kentsel tasarıma "Yanıt Veren Çevreler: Tasarımcılar İçin Bir Elkitabı" adıyla (Responsive Environments: A Manual for Designers) bir yaklaşım geliştirmiştir (Bentley ve ark.).^[36] Bu yaklaşım daha demokratik, çevreyi kuvvetlendiren, kullanıcılarına uygun tercih derecelerini arttıran ihtiyaçları vurgulamıştır. (Bir yerin tasarımının, insanların tercihlerini nasıl etkilediği tartışılmıştır; Nereye gidebilecekleri ve gidemeyecekleri, kullanıcıların sunulan bir mekânı farklı bir amaç için ne derece kullanabildikleri, mekanların sunduğu fırsatları kullanıcıların ne kadar kolaylıkla kavrayabildikleri, Duyusal deneyimdeki tercihleri, vb..)

Bu yaklaşım göreceli olarak mekânları tepki verici hale getirmek konusunda yedi anahtar konuya odaklanmıştır: geçirgenlik, çeşitlilik, uyumluluk, dinçlik (canlılık), görsel uygunluk, zenginlik ve kişiselleştirme.

Lang,^[37] kentsel mekanlar için, insan ihtiyaçlarının düzenleyici prensibi olarak Maslow'un,^[38] "ihtiyaç hiyerarşisi"ni kullanmıştır. Bu ihtiyaçlar şunlardır: fizyolojik, emniyet ve güvenlik, bağlılık, saygınlık, ve kendini gerçekleştirme (kavramsal ve estetik ihtiyaçlar da buna dahildir).

Alexander ve ark.,^[9] şehirler, mahalleler, evler, bahçeler ve odalar için detaylı patternler tanımlamıştır. 250'den fazla pattern'den oluşan koleksiyonu şu kategorilere ayırmıştır: Topluluk karakterini korumak, yerel

merkezlerin oluşturulması, konut yapıları, çalışma toplulukları, yol ağı, açık kamusal mekan, küçük ortak mekan, sosyal kurumlar, çalışma grupları, yerel dükkânlar ve toplanma mekanları, gruplar halinde binaların düzenlenmesi, mekandaki binaların bireysel pozisyonları, iç ve dış mekân arasındaki ilişki ve bina tasarımına ait detaylar olarak sıralamıştır.

Gehl,^[39] dış mekân aktivitelerini ve onları etkileyen bazı fiziksel şartları tanımlamıştır. Detaylı bir şekilde yürümek, ayakta durmak, oturmak, görmek, duymak ve konuşmak için iyi yerleri anlatmıştır.

Jacobs ve Appleyard,^[40] şehirlerin, özellikle Amerikan şehirlerinin, tüketici toplumun bireysel ve özel sektöre olan vurgusu ile özelleştirdiğini belirtmiştir. Artan araba kullanımı ile büyük ölçüde yükselerek, bu eğilimler "yeni bir şehir şekliyle" yani zayıf kalitedeki kentsel çevrelerin oluşması ile sonuçlandıklarını belirtmişlerdir. Zayıf kalitedeki kentsel çevrelerin doğuşu toplu konulardan çok bireyselliğe odaklanan, hayatı ve kültürü özelleştiren ve kamu mekanından çekilen homojenizasyon ve standartlaştırma gibi çeşitli sosyo-ekonomik eğilimlere yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

Yapılanmış çevreyle ilgili birçok eleştiri vardır. Çağdaş kentsel çevrelerin birçoğunun zayıf kalitesi ve kalite ile ilgili duyarsızlık, çevreyi üreten sürecin ve bu sürecin üzerindeki güçlerin işlemidir. Etki ve suç, doğru ya da yanlış şekilde, gelişim endüstrisine atfedilmiştir. DETR/ İskan Kurumu'nun "Urban Design Compendium I" yazarları (Llewelyn-Davies ve ark.,^[41] gelişim süreci ve içindeki aktörlerinin, "gelişim endüstrisinin kısa süreli ve tedarik edilen, baskın olarak muhafazakar özellikleriyle, kısıtlanan "yerler" değil, "gelişmeler" üreten bir sistemin içine karışmıştır.

Şekil 8. İnsanların mekansal davranışlara göre kendi aralarında belirlediği mesafeler (Kaynak: Hollahan, J.C.,^[32]).

William H. Whyte,^[42,43] New York'un bir dizi açık mekânının fotografik çalışmalarını kullanarak, bu tür az kullanılmış gözükten birçok mekanın açık olarak şehrin teşvik edici bölgelere ayrılan düzeninin parçası olduğunu, geliştiricilere (planlamacı, tasarımcı ve mimarlar) verilen bu yerlerin geliştirmeleri konusunda başarısız olduklarını belirtmiştir.

Bu teoriler belirli görünüm için mekânın kapsamının ve açıklığının birlikte ele alınabileceğini göstermiş ve tercih edilebilir şekillerin neler olabileceğini ortaya koymuşlardır. Mekânın kalitesine yönelik araştırma yapan birçok teorisyende, incelemelerini algı ve bilgi süreçleri üzerine kurgulamışlardır. Çevrelerin, kentsel yapıların; algılanabilirliğine ve onların mekânsal belleğe kodlama rahatlığına göre o yere ait imajların değişiklik gösterebileceğini belirtmektedirler. Birçok araştırmacı, herhangi bir yere ait yapısal ve çevresel özelliklerin, duygusal deneyimi de etkilediğini ileri sürmüştür.

Algı ve bilgi süreçleri ile ilgilenen teorilerde, genellikle etkenleri tanımlamak için, karmaşıklık, çeşitlilik, görsel dağılım, algısal zenginlik, düzen, okunabilirlik, açıklık ve uyumluluk gibi bir grup karşılaştırmacı kavram ve terim kullanılmıştır. Bir bütün olarak ele alındığında, iki temel boyut, sıklıkla karşılaştığımız karmaşıklık ve düzen kavramlarıdır.

Bütün bu teoriler, birlikte ele alındığında işlev, karmaşıklık, estetik, yapım ve düzen gibi kavramların mimarlığın önemli temel mekânsal kalite parametrelerinden olduğunu söyleyebiliriz.

Mekân Kalitesi Parametreleri

Rapoport^[44] mekânsal kaliteyi tasarımda fark edilen, göze çarpan farklılıklar olarak ele almaktadır. Algılanan ya da gözlemlenen düzenden oluşan çeşitlilik de bu unsurlardandır (Şekil 9).

Şekil 9. DQI kalite ana prensipleri (Kaynak: DQI).

DQI (*The Design Quality Indicator*),^[45] 1999'da birçok şirket ve kurumun desteği ile sadece okul binaları ve çevresini kalite açısından değerlendirmek için kurulmuştur.

Çalışmalarını **FAVE** başlığı altında, **Fundamental**: Olgusal; **Added Value**: eklenen değer; **Excellence**: mükemmeliyet açımları olmak üzere üç adımda yapmaktadır.

Van der Voort, Van Wegen,^[46] mimarlıkta kaliteyi dört ana başlık altında incelemektedir.

1. **İşlevsel kalite** ya da yararlılık değeri: Pratikte bir mekânın, yerin kullanılabilirliği mekânın içerisinde olması gereken aktiviteler için yerin ne kadar uygun olduğudur.

2. **Estetik kalite**: Binanın veya bir yerin ne dereceye kadar güzel, teşvik edici ya da orijinal olarak algılandığı, nasıl deneyim edildiği ile ilgilidir. Hoş, sıcak, geniş, ev gibi ya da sadece ticari olup olmadığı ne dereceye kadar kültürün bir parçası olarak görüldüğüyle de ilişkilidir. Bu belirli bir tarzın veya yapı döneminin bir temsilcisi olup olmadığı ya da ne dereceye kadar binanın farklı anlamlar uyandırdığıyla ilgilidir.

3. **Teknik kalite**: Üzerine kurulan yapılar, yük taşıyan strüktür, kabuk, iç malzeme/ olması gereken araçlar ve teknik servislerin güç / sağlamlık, durgunluk/ sabitlik durağanlık, sürdürülebilirlik ve bakım için sınırlı ihtiyaç gibi meseleler ile ilgili gereksinimleri ne dereceye kadar sağladığı onları ne dereceye kadar tatmin ettiği, önemli bir bileşeni tarifleyen fiziksel kalitedir. Binanın veya bir yerin ne dereceye kadar çekici, güvenli, sağlıklı, iç iklim, sıcaklık bakımından ölçülen, nem, aydınlanma, doğal, ışık ve akustik öğeleri elde edebildiği/ bu öğelere ne kadar erişebildiği, çevre dostu ve enerji tasarrufu yaparak bunların ne kadarına erişebildiğiyle alakalıdır.

4. **Ekonomik kalite**: Finansal kaynaklarının ne kadarının etkili ve verimli bir şekilde kullanılabildiği (performansa dayalı ücret oranı gibi). Eğer bina bir yatırım ob-

¹⁶ Bu yapılan araştırmalar bazen sadece estetik bazen de o mekâna ait işlevsel değerleri belirlenmesi ile sınırlılık göstermemektedir. Çalışmalar genellikle tek yönlü olarak ve birkaç gösterge ile yürütülmektedir. Örneğin Mehrabian & Russell'in bilgi oranının parçası olarak ele aldığı "yenilik" ve "belirsizlik" kavramları (1974, 75-97) sadece duygusal tepkilerle sınırlı kalmıştır.

¹⁷ Detaylar için bakınız Osgood, Suci & Tannenburn (1957); Berlyne, (1972); Mehrabian & Russell, (1974); Ward & Russell, (1981); Kaplan, (1988); Nasar, (1988, 1998); Lozano, (1988); Stamps, (2002).

¹⁸ (CABE, The Construction Industry Council (CIC), Department of Trade and Industry (DTI), Constructing Excellence ve OGC (The Office of Government Commerce, tarafından da desteklenmektedir.)

jesi gibi görünüyorsa, onun ekonomik değeri, elde edilen getirinin düzeyine bağlıdır. (Van der Voort, van Wegen^[46]).

Sherwin Greene,^[47] tasarımı ilişkili mekân kalitesi için dört adet ana prensip belirlemiştir. Her ana prensip, dört adet kalite parametresini içermektedir.

1. İşlev

1) Bağlantı 2) Güvenlik 3) Konfor / Ferahlık 4) Çeşitlilik

2. Düzen

1) Tutarlılık 2) Açıklık 3) Devamlılık 4) Denge

3. Kimlik

1) Odak 2) Birlik 3) Karakter 4) Özellik (müstesnalık)

4. Cazibe/ Çekim

1) Ölçek 2) Uygunluk 3) Canlılık 4) Uyum

Gerald Franz^[48] temel mekânsal kalite parametrelerini belirlerken, Joedicke,^[6] Appleton,^[30] Kaminski,^[49] tarafından belirlenen kavramları kullanarak görsel anlamda mekân kalitesini isovist ve grafik analiz yöntemiyle ölçme çalışması yapmıştır.

Kentsel Mekânda Kalite ve Parametreleri

Kentsel mekânın kalitesi hayatımızın da kalitesini etkilemektedir. Bir kentin kullanıcıları olarak hepimiz hangi yaşta olursak olalım ya da nerede yaşarsak yaşayalım kapıdan dışarıya her adım atışımızda kentsel mekânı kullanırız.

Kevin Lynch,^[35] "Güzel Şehir Biçimi" (*Good City Form*) adlı kitabında güzel bir şehrin sahip olduğu özellikleri anlamak amacı ile "Bir şehri güzel yapan şey nedir?" Sorusunun cevabını bulmaya çalışmıştır. Analitik bir yaklaşımla, tasarım ile ilgili bir hipotez geliştirmeye çalışmıştır. Lynch'e göre birçok değer yargısı, onların zarif bilimsel yapılarının içerisine gizlenmiştir.

İyi bir şehir yapısını elde edebilmek amacı ile Lynch yerleşim kalitesini ölçebilmek için beş önemli kriter ve iki ana başlık belirlemiştir. Bunlar;

Canlılık, Duygu, Uygun Olma, Erişim, Kontrol'dür ve yerleşim kalitesi iyi olan her yer için bu iki ana başlık geçerlidir:

1. **Verimlilik:** Yerleşkenin yaratılması ve muhafaza edilmesi ile ilgili olan maliyet. Yukarıda belirtilen çevresel kriterlerin ne oranda yerine getirildiğine bakılmaksızın.

2. **Adalet:** Eşitlik, ihtiyaç, asli değer, ödeme gücü, sarf edilen emek, potansiyel katkı veya güç gibi bazı

prensipere göre çevresel menfaatlerin ve masrafların kişiler arasında ne şekilde paylaştırıldığı ile ilgilidir.

Nasar,^[50] izleyenlerin ve kullanıcıların; sanatı, edebiyatı ve müziği tecrübe etme veya etmeme tercihiinde bulunabilirken kentsel mekânlarda ve tasarımında böyle bir tercihin bulunmadığını belirtmektedir. Günlük aktivitelerinde insanların kentin kamu mekânlarında bulunmalarını ve kentin şeklinin ve görünüşünün onu yaşayanları aynı zamanda da daha geniş halk kitlelerini tatmin etmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Nasar, çalışmalarında parametrelere ulaşmadan önce Brunswik'in¹⁹ Lens Modelini kullanmaktadır. Nasar çalışmasını açıklarken bu modelin; beş ölçümü içerdiğini belirtmektedir.

Her durumda, önemli olan çevrenin kalitesinin izleyici tarafından algılanış şeklidir. Nasar,^[50,51] tarafından kaliteler son derece genelleştirilmiş tercihler serisine dönüştürülmüştür:

Doğallık: doğal olan çevreler veya doğallığın yapılmış öğelerden üstün olduğu yerler;

Bakım: bakılan ve ilgilenilen çevreler;

Açıklık ve tanımlanmış mekan: tanımlanmış açık mekanın panorama ve keyifli öğelerin manzaraları ile harmanlanması;

Tarihsel önem/içerik: uygun birliktelikleri teşvik eden çevreler;

Düzen: organizasyon anlamında, tutarlılık, uygunluk, okunabilirlik, belirginliği içermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri merkezli "Kamusal Mekânlar için Proje Şirketi" PPS,^[52] (Project for Public places Inc.) teknik yardım, araştırma, eğitim, planlama ve tasarım önerileri sunan çok etkili kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. 1000'in üzerindeki kamusal mekan projesi tecrübesi bulmuştur ki, onlara göre başarılı kamusal mekânların dört ana işlevi yerine getirmelidir. Bunlar:

Erişim ve Bağlantılar; Amaç ve Aktiviteler; Rahatlık ve İmaj; Sosyalleşme"dir (Şekil 10, 11).

Gehl,^[39] kamu mekânlarının kalitesine yönelik, yaya merkezli yaklaşımdan başka kamusal mekânlardaki aktivitelere bağlı olarak da bir fiziksel çevrenin kalitesi üzerine de bir yaklaşım sunmuştur (Şekil 12).

Gehl, tarafından kamusal mekanda gerçekleştirilen

¹⁹ Bakınız; Craik, K. H. (1983). The psychology of the large scale environment. In N. R. Feimer & E. S. Geller (Eds.), *Environmental psychology: Directions and perspectives* (pp. 67-105). New York: Praeger.

Şekil 10. Başarılı kentsel mekânlarda bulunması gereken fiziksel nitelikler (Kaynak: PPS,^[71]).

üç farklı aktivite verilmiştir. Bu üç belirgin aktivite şunlardır:

1. Gerekli aktiviteler,
2. Seçmeli aktiviteler ve
3. Sosyal aktiviteler'dir.

Seçmeli ve sosyal aktiviteler kent kalitesi için önemlidirler. Kamu mekânlarının kalite analizini yapmak için yaya merkezli bir yaklaşım geliştirmiştir. Yarda ölçüm aracı kullanır (yarda insanın 1 saatte 5 km hızla yürümesidir). Bu yaklaşımda kullanılan kalite parametreleri:

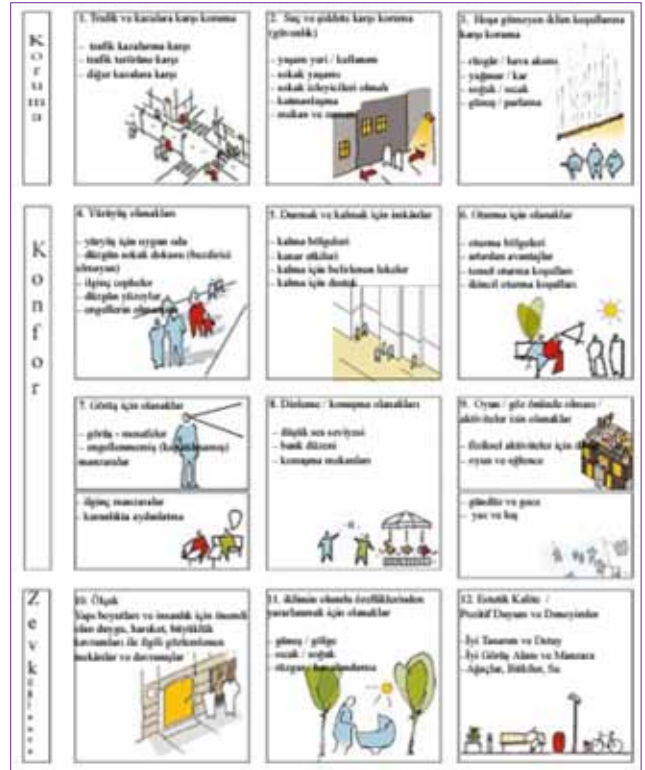
- **Koruma,**
- **Konfor,**
- **Zevk** (Eğlence), olmak üzere üç adettir.

Son yapılan çalışmalar gösteriyor ki "kentsel mekân kalitesi" için yapılanlarda dahil, "yaşam kalitesi" baş-

SOSYAL OLABİLME	KADIN, ÇOCUK VE YAŞLI SAYISI	KULLANIM VE AKTİVİTELER	YEREL İG SAHİPLİK
Çeşitlilik	Sosyal ağlar	Eğlence	Yerel İg Sahiplik
İdare	Gönüllülük	Etik	Yer kullanım örüntüleri
İşbirliği	Akşam kullanımı	Hayatı özel	Mülk değeri
Yararlılık	Sokak hayatı	Gerçek	Kira seviyesi
Konşu muamelesi		Benzersiz	Perakende satış
Dedikodu		Yararlı	
Hikâye anlatıcı		Uğraşılır	
Gurur		İç kaynaklı (yerli)	
Dostça		Kullanmalar	
Etkileşimli		Yurt içinde üretilen	
İyi karşılayan		Güçlendirilebilir	
RAHATLIK VE İMAJ	ERİŞİM VE BAĞLANTILAR		
Güvenlik	Güvenlik	Trafik venal	
Temizlik	Sağlık durumu oranı	Ayrıntı durumu	
Yeşillik	Binaların durumu	Geçiş kullanımı	
Yürünebilir	Çevresel veri	Yaya aktivitesi	
Oturulabilir		Araç park etme örüntüsü	
Manevî ve ruhani			
Büyüleyici			
Çekicilik			
Tarihi			

● Öz nitelikler ● Ölçülemlenir ● Ölçülebilirler

Şekil 11. Başarılı kentsel mekânlarda bulunması gereken fiziksel nitelikler.

Şekil 12. Kentsel mekanda olması gerekli kaliteler (Kaynak: Gehl, J.,^[99]).

lığı altında 2007 yılından itibaren "yer kalitesi" adıyla anılır olmuştur. Bu çalışmalara örnek teşkil edebilecek bir çalışma da Roger Tym & Partners,^[53] tarafından *One Northeast* için hazırlanmıştır. Bu çalışmada yer kalitesi dört ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar:

- 1) **Canlılık:** Kullanım ve Aktiviteler (Vitality: *Uses and Activities*),
- 2) **Yer Duygusu:** Şekil, Kimlik ve Fiziksel Kalite (*Sense Of Place: Image, Identity & Physical Quality*),
- 3) **Giriş, Bağlantı ve Hareket** (*Access, Linkage and Movement*),
- 4) **Topluluk Katılımı** (*Community Involvement*), olarak sıralanmaktadır.

Llewelyn Davies Yeang, Şehir Raporlarının durumu için (ODPM, 2006),^[54] "yaşanabilirliği" araştırırken, yaşanabilirliğin geniş kapsamlı bir tanımı içine dahil olan bir dizi kriter önererek aşağıdaki tanımlamadan ayrıntılarıyla bahsetmiştir. Taslak dört geniş konu ve 13 parametre önermektedir (Tablo 2).

CABE, (2007),^[55] kamu mekânları ile ilgili araştırmalar için "Mekân şekillendirici" (*Spaceshaper*) adlı bir çalışma başlatmıştır.

Mekân şekillendirici, herhangi birinin- yerel bir

Tablo 2. Yaşanabilirliğin Boyutu (Dimensions of Liveability)**A. ÇEVRESEL KALİTE (Environmental Quality)**

1. Gürültülü mü? - Sessiz mi? (Noisier-Quieter?)
2. Kirliliği mi? - Temiz mi? (Dirtier-Cleaner?)
3. Kalabalık ya da az kalabalık (More or less congested?)
4. Yapım kalitesi, iyi ya da kötü (Building quality, Better or Worse?)

B. Yerin Fiziksel Kalitesi (Place Quality (Physical))

5. Yapılı Çevrenin kalitesi "ürün" (Quality of the built environment 'product')
6. Terkedilmiş mekânın seviyesi (Levels of derelict land)
7. Parkların ve yeşil mekânların kalitesi (Quality of parks and green spaces)
8. Halk mekânının kalitesi (Public realm quality)

C. Yerin İşlevsel Kalitesi (Place Quality (Functional))

9. Yayaaların gezileri kolay-zor (Pedestrian journeys: easier-or harder?)
10. Halk ulaşımı kalitesi (Public transport quality)
11. Servislerin canlılık ve yaşanabilirliği, (Vitality and viability of services)

D. Güvenli Yerler (Safer Places)

12. Suç oranları (Crime levels)
13. Sosyal olmayan davranışlar (Anti-social behaviour)

topluluk ya da bir profesyonel- kullanım için var olan mekânı geliştirmek için zaman ve para yatırmadan önce, kamu mekânının kalitesini ölçmeye yarayan kullanışlı bir araçtır.

Mekân şekillendirici aşağıdakiler için yararlıdır:

- Mekân hakkında tartışmak için planlı bir şekilde personel ve kullanıcıları bir araya getirmek,
- Bir mekânın zayıf ve güçlü taraflarını belirlemek,
- Mekânın herkesin ihtiyacını ne derecede karşıladığını ölçmek,
- Zamanla insanların görüşlerindeki değişimi izlemek olarak sıralanmıştır.

Bölgeyi ziyaret etmek, sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Katılımcıların mekânın bireysel olarak algılanışını kaydeden "Mekân şekillendirici" anketini doldurmaya hazırlar. "Mekân şekillendirici" bu algıyı, bölgeyi 41 özelliğe karşı oranlayarak elde eder. Bu, sekiz belirli kavramı kapsamaktadır. Bunlar:

1. **Giriş:** yolunu bulmak ve dışarı çıkıp dolaşmak,
2. **Kullanım:** Mekânın sunduğu aktivite ve fırsatlar,
3. **Diğer insanlar:** Mekânın farklı ihtiyaçlar için nasıl yeme-içme imkânı sunduğu,
4. **Bakım:** Mekânın ne kadar temiz tutulduğu ve ilgilenildiği,
5. **Çevre:** Mekânın ne kadar güvenli ve rahat olduğu,

6. **Tasarım ve görünüş:** Mekânın nasıl görüldüğü ve hangi malzemelerin kullanıldığı,

7. **Topluluk:** Mekânın yerel insanlar için ne kadar önemli olduğu,

8. **Siz:** Mekânın size nasıl hissettirdiği gibi bu sekiz kavramla ilişkili mekânın kalitesi ölçülebilir ve değerlendirilebilir olduğu belirtilmektedir.

Meydanlarda Kalite

Birçok araştırmacı ve kurum (PPS, ULI, Spacesyntax, vb.,) başarılı kentsel mekan yaratabilme ilkeleri ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle "meydanların" başarılı ve kaliteli olabilmesine yönelik düşünce ve ilkelerden bazıları şunlardır:

PPS'ye²⁰ göre başarılı, kaliteli kent meydanları yaratılabilen on ilkesi vardır. Meydanların kalitesi ve başarısı için bu ilkeler:

1. İmaj ve Kimlik (*Image and Identity*)
2. Cazibeli ve Gidilecek Yerler (*Attractions and Destinations*)
3. Konforlu (*Amenities*)
4. Esnek Tasarımlı (*Flexible Design*)
5. Mevsimlik Stratejisi (*Seasonal Strategy*)
6. İyi Girişli (*Access*)
7. Meydanın Bir İç ve Bir Dış Sınırı (*The Inner Square & The Outer Square*)
8. Birçok Noktadan Ulaşılabilir (*Reaching out Like an Octopus*)
9. Yönetimin Merkezi Rolü (*The Central Role of Management*)
10. Çeşitli Sermaye Kaynakları İle Desteklenebilir (*Diverse Funding Sources*), olmalıdır.

Bu konuda başka bir çalışma da ULI'nin^[56] (*Urban Landscape Institute*) şehir merkezleri ve onları yaratmak için on kuralı da içeren seminerlerinin sonucunu şu şekilde sunmaktadır.

1. Dayanıklı ve hafızada kalan bir kamu mekânı yaratmak
2. Piyasa gerçeğini önemsemek
3. Riski paylaşmak, ödüllü paylaşmak
4. Gelişim ve finansal karmaşıklık için plan yapmak
5. Çoklu kullanımı bir araya getirmek
6. Uzun dönem görüşü ile rahatlığı dengelemek

²⁰ http://www.pps.org/info/newsletter/december2005/squares_principles?referrer=newsletter_email

7. Yoğunluğun sunduğu faydaları yakalamak
8. Topluluk ile bağ kurmak
9. Sürdürülebilirlik için yatırım yapmak
10. Yoğun, yerinde yönetim ve programlamaya adanmaktır.

1980'lerde "University College London" bünyesinde kurulmuş olan (Bill Hillier ve diğer akademisyenler) Spacesyntax'da^[57] iyi işleyen kamu mekânları ilkelerini; kamu mekânlarının deneysel işlevselliği üzerindeki çalışmalar, performanslarında belirgin bir rol oynayan anahtar fiziksel ve mekânsal tasarımın özelliklerini tanımlamışlardır. Araştırmaları başarılı kamu mekânları için iki temel özellik göstermektedir:

1. Çevredeki sokaklara kamu mekânından kolay giriş derecesi ve
2. Çevredeki sokaklardaki hareket eden insanların yoğunluğu

Tamamlayıcı bir rol oynamak için birkaç başka öge daha vardır. İyi işleyen kamu mekânları için başlıca şartlar şöyle özetlenmiştir:

1. Çevreleyen mekâna iyi erişilebilirlik
2. Mekânın içinden geçen yaya rotaları
3. Yaya hareketliliğinin yüksek seviyesine yakınlığı
4. Çevredeki kentsel mekâna çok yönlü bakış
5. Aktif mekan kullanıcılarının yakınlığı: perakende ve yiyecek-içecek birimleri
6. Yeterli oturma mekanı ve sokak donatımı

Mekân kalitesi ile ilgili araştırmalara günümüzde de giderek artan bir şekilde devam edilmektedir. Daha önceki bu konuda yapılan çalışmalarda genellikle tekil bir bina ve çevresi ile ilişkilendirilmektedir. Günümüzde bu konu ile ilgili çalışmalar, büyük oranda kentsel mekânlarla ya da toplu konut mekânlarındaki ortak açık mekânlar üzerine odaklandığı görülmektedir.

Sonuçlar

2007 yılından itibaren "mekân kalitesi" kavramı yerine "yer kalitesi" kavramının kullanımı giderek ön plana çıkmaktadır. Aslında bunun nedeni 1980'lerin başından itibaren mimarlık (ya da kent planlaması paralelinde) kuramcıları ve teorisyenlerinin; Relph, Schulz, Joedicke ve daha ekleyebileceğimiz birçok teorisyenin başını çektiği mekân incelemelerinden sonra bu araştırmaların "yerin ruhu" felsefesi ile birlikte çalışmaların "yer" bağlamı çerçevesinde ele alınmasının payı büyüktür.

Bir yerin kalitesi ile yaşam kalitesi arasında bağ kurulmaya çalışılmış; bunun da ekonomik anlamda diğer

yerlerle olan rekabeti artıracacağı düşünülmektedir.

Yapılan çalışmalarda bugüne kadar bütünsel bir yaklaşım sunulamamıştır. Şöyle ki ele alınan kalite kavramı çerçevesinde ya yerlerin sadece fiziksel özellikleri irdelenmiş ya da o mekânda (yerde) yaşayan insanların sosyo-morfolojik yapıları ortaya konmuştur. Kısaca araştırmalar çoğu kez subjektif bakış açısıyla irdelenmiş ve inceleme ya sadece nesne üzerine ya da özne üzerine olmuştur.

Bu çalışmada konu edilen meydanlarla ilgili örneklersek; bu konuda iki araştırmacı ön plandadır. Bunlar Paul Zucker ve Camillo Sitte'dir. İki araştırmacının çalışmalarında sadece estetik değerlendirmelere rastlanmaktadır. Günümüzde Jack Nasar, Grenee, ya da bu çalışmada irdelenen birçok araştırmacı geçmiş araştırmacılar paralelinde çalışmalarına devam etmektedir.

Kalite kavramıyla ilgili araştırmalarda kavramın çok boyutlu ve katmanlı olmasından dolayı mimarlık alanında da bu kavramla yapılacak araştırmalarda mekân veya yere sadece işlevsel özellikleri ile değil, o yere özgü onu tanımlayan ya da onu anlamlı kılan birçok özelliğiyle beraber ele alınması gerekliliği doğmaktadır. İncelenecek yerin tasarım özellikleri, fiziksel özellikleri, nerenin inceleneceği, nasıl ve hangi parametrelerle inceleneceği gibi konular ele alınmalıdır. İncelenecek yerin doğal ya da ya tasarım özellikleriyle beraber yerel yaşam ve kullanıcı özelliklerini de göz önünde bulunduracak şekilde çalışmalara başlanmalıdır.

Kaynaklar

1. Schulz-Norberg, C., (1971), Existence, Space and Architecture, London: Studio Vista, London.
2. Meiss Von, P., (1990), Elements of Architecture: from Form to Place, Van Nostrand Reinhold Pub.:New York.
3. Kuban, D., (1992), Mimarlık Kavramları, Tarihsel Perspektif içinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş, (4 Baskı) Yem Yayınları, İstanbul.
4. Madanipour, A., (1999), 'Why are the design and development of public spaces significant for cities', Environment and Planning B: Planning and Design, 26(6), 879-891.
5. Altan, İ., (1992), Mimarlıkta Mekan Kavramı, Mimarlık ve Şehircilikte Mekan, Yıldız Üniversitesi Yerleşme ve Mimarlık Bilimleri, Uygulamalı Araştırma Merkezi, İstanbul.
6. Joedicke, J., (1985), Raum und Form in der Architektur: Ä Über den behutsamen Umgang mit der Vergangenheit [Space and Form in Architecture]. Stuttgart, Germany: Kraemer.
7. Usta, A., (1995), Kentsel Çevre Modeli Olarak Kampus Yerleşmelerinde Dış Mekan Kaliteleri , Mimari ve kentsel çevrede kalite arayışları sempozyumu: 5,6,7 Haziran : bildiriler / İTÜ, İstanbul, 104-111.
8. Krier, R., (1979), Urban Space, New York, Rizzoli.

9. Alexander, C., Silverstein, M., Ishikawa, S. (1977), *A Pattern Language*. New York: Oxford University Press.
10. Yücel, A., (1981), *Mimarlıkta Biçim ve Mekanın Dilsel Yorumu Üzerine*, İTÜ.
11. Bell, P.A., Fisher, J.D., Baum, A., Greene, T.C., (1990). *Environmental Psychology* (third edition), Holt, Rinehart & Winston, Inc., London.
12. Ittelson, W.H., (1978), Environmental perception and urban experience. *Environment and Behavior* 10, 193-213.
13. Aytuğ, A., (1987), *Mimaride Doku Kullanımının Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
14. Lang, J., (1987), *Creating Architectural Theory, The Role of Behavioral Sciences in Environmental Design*, Van Nostrand Reinhold, New York, , pp 86-110.
15. Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G., Stone, A.M., (1992), *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Pluta, K., (2003), *IFHP 47TH WORLD CONGRESS "Cities & Markets"* Vienna.
17. Urban Task Force (1999), *Towards an Urban Renaissance*, London: E&FN Spon.
18. Moughtin, C., (2003), *Urban Design: Street and Square*. Oxford: Butterworth Architecture.
19. Sitte C., (1889), *City Planning According to Artistic Principles* (translated by Collins, G.R. and Collins, C.C., 1965), Phaidon Pres, London.
Sitte, Camillo (1983 reprint of 4th ed. 1909). *Der Städtebau nach seine künstlerischen Grundsätzen: vermehrt um 'Grossstadtgrün'*. Braunschweig: Vieweg.
20. Zucker, Paul, (1959), *Town and square: From the agora to the village green*, Columbia University Press, New York
21. Lien, B., (2005), *The Role Of Pavement In The Perceived Integration Of Plazas: An Analysis Of The Paving Designs Of Four Italian Piazzas*, Master Of Science In Landscape Architecture, Washington State University, Washington,
22. Vitruvius (1960), *The Ten Books of Architecture* (tms by Morris Hieky Morgan), Dover Publications, New York, Book V, Chapter 1.
23. Carmona, M., Heath T., Oc T., Tiesdell, S., (2003), *Public Places, Urban Spaces*, (Oxford, Architectural Press).
24. EPOA (Essex Planning Officers Association), (1997), *The Essex Design Guide for Residential and Mixed Use Areas*, Essex County Council.
25. Hörmann, E., Trieb, M., (1977), *Grundlagen des stadtgestalterischen Entwerfens*. Stuttgart: Universität Stuttgart.
26. Bacon, E.N., (1967), *Design of Cities*, Viking, New York.
Bacon, Edmund (1974), *Design Of Cities*. London: Thames And Hudson
27. Burt, M. E., (1978) *A Survey of Quality and Value in Building*. Building Research Establishment, Watford, UK.
28. Juran, J.M., (1974), *Quality Control Handbook*, McGraw-Hill, New York, Third Edition.
29. Hall, Edward T. (1966), *The Hidden Dimension*. Garden City, N.Y. : Anchor Books.
30. Appleton, J., (1988), *Prospects And Refuges Revisited*. In *Environmental Aesthetics: Theory, Research, And Application* (p. 27-44). New York: Cambridge University Press.
31. Newman, O., (1972), *Defensible Space: People and Design in the Violent City*. London: Architectural Press.
Newman, O., (1996), *Creating Defensible Space*. Washington: US Department of Housing and Urban Development.
32. Hollahan, J.C., (1982), *Environmental Psychology*, Random House, New York.
33. Kaplan, S., (1988), *Perception and landscape: conceptions and misconceptions*. In *Environmental aesthetics: Theory, research, and application* (p. 45-55). New York: Cambridge University Press.
34. Appleyard, D., (1981), *Livable Streets*, London: University of California Press.
35. Lynch, Kevin, (1984), *Good city form*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
36. Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S., Smith, G. (1985), *Responsive Environments: A Manual for Designers*. Oxford: Butterworth Architecture.
37. Lang, J., (1994), *Urban design: the American experience* Van Nostrand Reinhold, New York.
38. Maslow (1943), *A theory of human motivation* *Psychological Review*, Volume 50, Issue 4, July 1943, Pages 370–396.
39. Gehl, J. (1989), 'A changing street life in a changing society', *Places*, v.6, n.8, pp.8-17.
Gehl, J. (1996), *Life Between Buildings: Using Public Space*, Copenhagen, Arkitekens Forlag.
Gehl, J. (1996), *Life Between Buildings: Using Public Space*, Third Edition, Copenhagen: Arkitektens Forlag.
Gehl, J. and Gemzøe, L. (1996), *Public Spaces - Public Life*, Copenhagen: Danish Architectural Press and the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture.
Gehl, J. and Gemzøe, L. (2001), *New City Spaces*, Copenhagen: Danish Architectural Press.
Gehl, J., (1987). *Life Between Buildings*, Van Nostrand-Reinhold, New York.
Gehl, J., (2002), *Public Spaces and Public Life*. Jan Gehl, Architect MAA, Dr. Litt. & Helle Lis Søholt, Architect MAA, M.Arch. (Uni. of Wash.) Strandgade 100, Bygning N, DK-1401 Copenhagen, Denmark
Gehl, J., (2004), *Places for People City*, of Melbourne in collaboration with GEHL ARCHITECTS, Urban Quality Consultants Copenhagen, MELBOURNE 2004
40. Jacobs, A., Appleyard, D., (1987), "Toward an Urban Design Manifesto", *Journal of the American Planning Association*, Vol. 53, No. 4, p. 112-120.
41. Llewelyn-Davies Yeang ve ark., (2000), *Urban Design Compendium I*, English Partnerships/Housing Corporation, London.
42. Whyte, W.H., (1980), *The Social Life of Small Urban Spaces* (Washington, DC, Conservation Foundation).
43. Whyte, W.H., (1988), *City; rediscovering the centre*. Doubleday, New York.
44. Rapoport, A., (1982), *The meaning of the built environment: A nonverbal communication*. Beverly Hills, CA:

- Sage Publications.
45. <http://www.dqi.org.uk> (2006).
46. Voordt, D. J. M. van der, (2005), *Architecture in use: an introduction to the programming, design and evaluation of buildings* / Amsterdam: Architectural Press.
47. Greene S., (1992), *Cityshape: Communicating and Evaluating Community Design*, American Planning Association. *Journal of the American Planning Association*; Spring 1992; 58, 2; Academic Research Library, p. 177-189.
48. Franz G., (2005), *An empirical approach to the experience of architectural space*, Dissertation at the Max Planck Institute for Biological Cybernetics, Tübingen and the Bauhaus University, Weimar.
49. Kaminski, G., (Ed.). (1976), *Umweltpsychologie: Perspektiven, Probleme, Praxis*. Stuttgart, Germany: Klett.
50. Nasar J.L., (1998), *The evaluative image of the city* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
Nasar J.L., (1988), *Environmental aesthetics: theory, research, and applications*, Cambridge: Cambridge University Press.
51. Nasar J.L., (1989), "Perception, cognition and evaluation of urban places." In I Altman and EH Zube (Eds.) *Public places and spaces: human behavior and environment: advances in theory and research* volume 10. New York and London: Plenum Press, p. 31-56.
52. <http://www.pps.org> (2005).
53. Roger Tym & Partners & One NorthEast. (2006), *Physical Regeneration Investment Framework* (Newcastle, One NorthEast) Available at: <http://www.ignite-ne.com/>
54. Llewelyn Davies Yeang, ODPM (2006) *Quality of Place: The North's Residential Offer*; Leeds City Region Llewelyn Davies Yeang: London.
55. CABE, Piccadilly Gardens, <http://www.cabe.org.uk.casestudies.aspx>, (2007).
56. Urban Land Institute (2001), *Residential Streets*, third edition. Washington D.C.
<http://www.uli.org/AM/Template.cfm?Section=Home&CONTENTID=98886&TEMPLATE=/CM/ContentDisplay.cfm> 2006
57. Spacesyntax [http://www.spacesyntax.com/Files/MediaFiles/Public %20Spaces%20Profile%204pp%20QXD_2006%2010%2020.pdf](http://www.spacesyntax.com/Files/MediaFiles/Public_%20Spaces%20Profile%204pp%20QXD_2006%2010%2020.pdf) (2006).